
Robert Nozick: Anarko-Kapitalizme Karşı Minarkizm*

Cennet Uslu^o

I.Giriş

Modern çağda devletler neredeyse kutsandıkları, heryerde hazır ve nazır oldukları ve ellerinde muazzam bir güç biriktirdikleri için olsa gerek, çoğunlukla devlet hep var olmuş ve hep var olacak bir örgütlenme biçimi/güç olarak sorgusuzca benimsenir. Bu yüzden tartışmalar ya da fikir yürütmeler “devletin gerekli veya ahlâkî olduğu kabulü elde var bir”den başlar ve “devletin nasıl bir örgütlenme olması gerektiği” üzerine yürütülür. Oysa devletin nasıl bir örgütlenme olması gerektiği sorusu ikincil düzeyde bir sorudur ve ancak “devlet gerekli midir” veya “devlet ahlâken meşru mudur” gibi birincil düzeydeki soruşturmanın şu ya da bu doğrultuda cevaplanması üzerine yükselebilir.

Devlet fikrine karşı en mesafeli duran ve en fazla kuşku içinde yaklaşan felsefî geleneklerin başında liberteryenizm/liberalizm¹ gelmektedir. Liberteryenizm “devlet ahlâken meşru mudur” sorusuna verilen cevaba göre anarko-kapitalizm ve minarkizm şeklinde ayrılmaktadır. Minarkizm kavramı liberteryen değer-

* Hakem denetiminden geçmiştir.

^o Gazi Osman Paşa Üniversitesi, İİBF, öğretim üyesi.

¹ Amerika Birleşik Devletleri’nde liberalizm kelimesi anlam kaymasına uğramıştır. Amerika’da liberalizm kelimesi büyük ölçüde, sivil özgürlükleri destekleyen ancak refah devletini savunan bir fikrî ve siyasî görüşü temsil etmek için kullanılmaktadır. Liberteryenizm kelimesi ise ABD’de, Avrupa’da ve dünyanın diğer pek çok yerinde bilindik anlamda kullanılan klasik liberalizmi de içine alacak şekilde kullanılmaktadır.

ler ve ilkelerden hareket etmekle birlikte, devletin ahlâken meşru olduğu veya özgürlüklerin korunması için gerekli olduğu sonucuna ulaşan, ancak her türlü devletin değil sadece ve sadece minimal bir devletin (gece bekçisi devlet, sınırlı devlet) meşru olduğunu ileri süren anlayışı tanımlamak için kullanılmaktadır. Minarkizm tabirinin, esas olarak klasik liberalizmin temsil ettiği fikriyata denk düşen ve daha yenice bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Anarko-kapitalizm kavramı ise liberteryen değer ve ilkelerle tutarlılık gözetilecekse, “devlet ahlâken meşru mudur” ve “devlet gerekli midir” sorularına olumsuz yanıt vermek zorunda olduğumuzu ileri süren ve zaman zaman bireyci anarşizm veya serbest piyasa anarşizmi gibi tabirlerle de ifade edilen bir fikriyatı tanımlamaktadır. Doğal hukuk etiği, sözleşmecî etik ve sonuçsalcı/faydacı etik gibi farklı felsefî zeminlerden hareket etmekle birlikte, bireysel özgürlük ve serbest piyasa gibi temel değerlerde ortak olan ve geniş anlamıyla liberteryen gelenek içinde yer alan teorisyenler arasında, bu değerlerin en iyi, devletsiz bir toplumda mı, yoksa minimal bir devlet vasıtasıyla mı gerçekleştirilebileceği konusunda bir anlaşmazlık mevcuttur. Bu anlaşmazlık derin felsefî ilke ve değerlerde yaşanan bir anlaşmazlık olmaktan ziyade “tâli” denilebilecek bir anlaşmazlıktır. Öyle ki, minarkistler için devletin “katlanılması gereken bir kötülük”, anarko-kapitalistler için ise her halükârda “kaçınılması gereken bir kötülük” olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Liberteryen entellektüel çevrenin dışına çıkar çıkmaz yüz yüze kalınan “devlet seviciliği”nin yaygınlığı ve meşruiyeti kendinden menkul devlet fikri karşısında anarko-kapitalistler ile minarkistler arasındaki anlaşmazlık neredeyse gözden kaçırılacak kadar önemsizleşmektedir. Bu nedenle olsa gerek, Harvardlı bir profesör olan Robert Nozick (1938-2002) 1974 yılında *Anarşi, Devlet ve Ütopya* adlı eserini yayınladığında tüm entellektüel ve akademik camiada olduğu gibi liberteryen çevrelerde de derin bir etki yarattı. Nozick’in eseri Harvardlı meslektaşısı John Rawls’ın (1921-2002) 1971 yılında yayınlanan ve analitik felsefe alanında refah devletinin o zamana kadarki neredeyse tek ciddi teorik savunusu olan *Bir Adalet Teorisi* adlı eserine liberteryen kamptan gelen çarpıcı bir cevap olarak bütün liberteryenler tarafından kutlandı. Bu kutlama esasında Rawls’ın ve diğer refah devleti veya dağıtımcı adalet (distributive justice) savunucularının argümanlarını etkisizleştirme ve cevaplama konusunda Nozick’in sergilediği muazzam performansın kutlanmasıydı. Nozick’in eserindeki temel tezlerden biri doğal hakları ahlâkî temel olarak alan bir perspektiften hareketle minimal bir devletten daha büyük bir devletin ahlâken meşrulaştırılamayacağı iken, diğer ana tezi, devletin (minimal devletin) belli koşullar altında ahlâken meşru olduğu idi.

Bakışlarımızı genel akademik ve felsefî camiadan çekip liberteryen muhitlere odakladığımızda, Nozick’in minimal devletin ahlâkî olarak kabul edilebilir olduğu iddiasının, neredeyse onun refah devleti eleştirisinin kutlanışına denk olabilecek şiddet ve yoğunlukta eleştirildiğini görmek ilk bakışta şaşırtıcı gelebilir.

Nozick'in anarko-kapitalistlerle² aynı liberteryen ilkelerden hareket etmekle birlikte, devletin ahlâkî olarak meşru olduğu gibi tamamen farklı bir sonuca ulaştığını düşündüğümüzde eleştirilerin şiddeti ve yoğunluğu daha makul görünecektir. Liberteryenler (doğal hukuk ve doğal haklar etiğini benimseyen liberteryenler) kendinin sahibi olma (self-ownership) ilkesi ve saldırmazlık (non-aggression) aksiyomu çerçevesinde özetlenebilecek temeller üzerine oturan bir hak etiğini meşruiyetin tek ve mutlak ölçüsü olarak kabul ederler. Bir liberteryen olarak Nozick de anarko-kapitalistlerin argümanını ciddiye alarak, devletin ahlâken meşrulaştırılmaya ihtiyacı olan bir kurum olduğunu kabul eder ve kitabının ilk kısmını tamamen buna vakfeder. Ancak Nozick'in devletin (minimal veya sınırlı devlet) ahlâken meşru olabileceğini nasıl kanıtlamaya veya argümente ettiğine bakmadan önce, onun hak anlayışına kısaca değinmekte fayda var. Öyle ki, hem minimal devletin meşru olduğu hem de minimal devletten daha büyük bir devletin gayri meşru olduğu tezleri bu hak anlayışına doğrudan bağlıdır.

II. Ahlâkî Yan Sınırlamalar veya Doğal Haklar

a) Kendinin Sahibi Olma Hakkı

Nozick esas olarak Lockecu doğal haklar anlayışını temel alır ve bu konuda Locke'u takip ettiğini açıkça belirtir (Nozick 2000: 37). Nozick için de haklar beşerî bir toplum içinde sosyal düzenlemeler, gelenekler veya yasalarla sonradan "suni" olarak yaratılmazlar. İnsanlar her türlü beşerî ilişki ve organizasyon içine doğuştan ve "doğal" olarak en baştan sahip oldukları bu haklarla girerler. Nozick, her ne kadar bunu hiçbir yerde açıkça belirtmemişse de, doğal hakları kendinin sahibi olma hakkı veya ilkesi (self-ownership) üzerine inşa etmektedir. Liberteryen gelenek açısından haklara ilişkin bu anlayışta yeni bir şey yoktur. Bununla birlikte, Nozick doğal haklar anlayışını Locke'ta bulunan bazı tutarsızlıklardan kurtararak kendinin sahibi olma ilkesini nihaî mantıkî sonuçlarına kadar götürmüştür. Kendinin sahibi olma hakkını aslında insanların bütün haklarına kaynaklık eden ve diğer her türlü hakkın türetildiği "doğurgan ana hak" olarak ele almak daha yerindedir. Kendinin sahibi olma ilkesi insanların haklar adı altında ifade edilen her türlü yetkilerinin gelip dayandığı kaynaktır. Bu anlamıyla kendi-

² Önemli çağdaş anarko-kapitalistler ve eserlerinden bazıları: Murry N. Rothbard, (1998) *The Ethics of Liberty*, (ilk bsm. 1982), New York&London: New York University Press, (1978) *For A New Liberty*, New York: Macmillan, (1977) *Power and Market*, 2. edi., Kansas City: Sheed Andrews&McMeel, (1974) *Egalitarianism as a Revolt Against Nature*, Washington, D.C.: Libertarian Review Press, (1962) *Man, Economy, and State*, Princeton: D. Van Nostrand; Hans Herman Hoppe, (1993) *The Economics and Ethics of Private Property: Studies in Political Economy and Philosophy*, Boston: Kluwer, (1989) *A Theory of Socialism and Capitalism: Economics, Politics and Ethics*, Boston: Dordrecht; Bruce Benson, (1990) *The Enterprise of Law*, San Francisco, California: Pacific Research Institute, (1998) *To Serve and Protect: Privatization and Community in Criminal Justice*, New York&London: New York University Press; David Friedman, (1989) *The Machinery of Freedom: Guide to a Radical Capitalism*, 2. ed., La Salle, IL: Open Court.

nin sahibi olma hakkı en basit haliyle kişinin kendi bedeni, organları, yetenekleri, enerjisi, emeği, zamanı ve bunların toplamından oluşan hayatı üzerinde sadece ve sadece kendisine bir yetki verir ve kişiyi kendi kendisinin egemeni yapar (Uslu 2007: 215). Kendinin sahibi olma, kişiye kendisi ve güçleri üzerinde “tam olarak ve dışlayıcı bir biçimde kullanım ve kontrol hakkı” verir (Cohen 1995:12).

Locke kendinin sahibi olma hakkı çerçevesinde, diğerleri karşısında bireylerin kendisi üzerinde mutlak ve tam bir egemenliğe (elbette bu egemenlik diğerlerinin haklarına müdahale etmeme koşuluna bağlıdır) sahip olduğunu kabul ederken, “kendi kendisi karşısında” bu egemenliğine bazı sınırlamalar getirir. Bu sınırlamaların tam ve açık bir teorik formülasyonu olmamakla birlikte, Locke için örneğin, kişi hayat hakkından vazgeçemez, intihar edemez, birine kendisini öldürmesi ve işkence yapması için yetki veremez, aynı şekilde kendisini başka birinin kölesi haline getiremez (Locke 2004:XIV/168, IV/23). Nozick, Locke’taki bu tutarsızlığı ortadan kaldırarak kendinin sahibi olma hakkının kişiye, kendisi üzerinde tam bir mülkiyet hakkı ve mutlak bir egemenlik verdiğini kabul eder. Bunun anlamı kişinin rızası olduğu sürece bütün haklarını devredebileceği ve bütün haklarından vazgeçebileceğidir. Nozick gönüllü rızanın kişinin hakları ile çizilen ahlâkî yan sınırlamaları geçişken kıldığını belirtir. Nozick’e göre Locke’un kişinin kendisi üzerine egemenliğine sınırlama getiren anlayışı paternalist bir yaklaşımdır (Nozick 2000:96). Bu paternalist görüşün terk edilmesinin sonuçları önemlidir. Örneğin, A ve B kişileri bir sözleşme ile kendilerini köle ve efendi ilişkisi içine sokabilirler. Bu ilişkide ahlâken gayri meşru hiç bir durum söz konusu değildir. Bu sözleşmeyi bir iş ortaklığı sözleşmesinden esasta ayıran herhangi bir fark yoktur. Bununla birlikte insanların bu tür hak devir ve feragatlerine çok kolaylıkla ve sıklıkla gidecekleri söylenemez. Kendinin sahibi olma hakkına ilişkin bu yorumun sağduyuyu zorladığı doğru olabilir, ama liberteryen ilkelere uygun ve felsefî olarak iç tutarlılığa sahip olduğu açıktır. Kendinin sahibi olma ilkesi üzerine yükselen hakları temel ahlâkî kriter alan ve her türlü davranışın ve eylemin ahlâkî meşruiyeti için kişinin gönüllü rızasını şart koşan bir anlayış, bu sonuçları da kabul etmek durumundadır. Felsefî öncüllerimizin bazı sonuçlarını kabul ederken, beğenmediğimiz bazılarını reddedemeyiz. Böyle bir durumda makul tutum, ya öncülleri yeniden gözden geçirerek değiştirmek ya da her türlü sonucu kabullenmektir.

Nozick için bireye kendisi üzerinde tam bir egemenlik veren kendinin sahibi olma hakkı, aynı zamanda diğerlerine karşı davranışlarında bireylerin egemenlik/ özgürlük alanlarının sınırını da göstermektedir. Liberteryen gelenek açısından burada bir yenilik yoktur. Bununla birlikte, klasik olarak “bireylerin haklarının/ özgürlüklerinin sınırı diğerlerinin haklarının özgürlüklerinin başladığı yerde biter” veya “kişiler diğerlerinin haklarını ihlal edemez” şeklinde formüle edilen bu ilkeyi Nozick “ahlâkî yan sınırlamalar” şeklinde yeni bir kavramlaştırmayla ifade etmektedir. Haklar bir anlamda bireylerin etrafında kendi rızaları dışında aşıla-

mayacak bir özgürlük alanı çizer ve bu “çit” diğerlerinin davranışlarının sınırını belirler (Nozick 2000:61-62). Bireyler (gruplar, organizasyonlar veya devletler) diğerinin sınırlarını hiç bir koşulda (gönüllü rıza hariç) ihlal edemezler. Bu açıdan ahlâkî “yan sınırlamalar diğer insanların belli şekillerde dokunulmazlıklarını ifade ederler.” Nozick’e göre ahlâkî yan sınırlamalar aslında “insanların hangi şekillerde kullanılamayacağını” veya insanlara nasıl muamele edilmeyeceğini gösterirler (Nozick 2000:65). Hakların ahlâkî yan sınırlamalar olarak ele alındığı durumda, diğerlerine davranışın ilkesi “C sınırlamalarını ihlal etmeyin, diğer insanların hakları, sizin eylemlerinize gelecek sınırlamaları belirler” şeklindedir. Burada “C” kendinin sahibi olma hakkından türeyen tüm hakları temsil etmektedir. Kişiler kendi iyi anlayışlarını, kendi yaşam planlarını ve amaçlarını izleyen eylemlerini yan sınırlamaları dikkate alarak, yani diğerlerinin haklarını ihlal etmeden gerçekleştirmek durumundadır (Nozick 2000: 62). Nozick eylem üzerine getirilen ahlâkî yan sınırlamaları Kantçı kategorik buyruk ile açıklamaktadır.

“Eyleme getirilen yan sınırlamalar temelde Kantçı ilkeyi yansıtmaktadır. Bu ilkeye göre, bireyler sadece araç değil aynı zamanda amaçlılar. Rızaları olmadan başka amaçların gerçekleştirilmesi için kurban edilemezler ya da kullanılamazlar. Bireyler dokunulmazdır” (Nozick 2000:64).

Nozick’e göre hakların diğerlerinin eylemlerine getirilen ve hiçbir biçimde (faydacı/sonuçsalıcı veya dağıtımcı amaçlar uğruna) ihlal edilmeyecek sınırlamalar olarak ele alınması, kişilere sırf araçlar olarak muamele edilmesine ve bireylerin diğerleri veya toplumun menfaati için feda edilmesine müsaade etmez. Yan sınırlamalar kavramı kişilerin birbirinden ayrı varlıklar olduğu gerçeğini ciddiye alır. Ahlâkî yan sınırlamalar ile herkesin birbirinden farklı ve ayrı yaşamları olduğu kabul edilerek, bireylerden birinin/birilerinin diğeri/diğerleri uğruna feda edilmesi reddedilmiş olur. Yan sınırlamalar herkesin ahlâken eşit değerde olduğunun kabulüdür (Nozick 2000:67). Birbirinden ayrı varlıklar olan bireyler, diğerlerinin haklarını ihal etmedikleri sürece, kendi hayatlarını diledikleri gibi yönetme ve kontrol etmeye yetkilidirler. Nozick’e göre tek tek bireylerin iyileri dışında, kendi iyiliği bulunan ve bunun için fedakârlık yapılması gereken bir sosyal bütün yoktur. Bu nedenle bireyleri toplum için fedakârlık yapmaya zorlamak, aslında “birilerini başka insanların menfaatleri için kullanmak ve diğerlerine menfaat sağlamak” demektir (Nozick 2000:66; Uslu 2007:212). Böyle bir durum, bireylerin ayrı varlıklar olarak ele alınmadığının ve onların her birinin ahlâken eşit olmadığının kabulü anlamına gelir.

“Toplumun genel menfaati için başkalarının herhangi birimize ahlâkî açıdan ağır basması diye bir şey yoktur. Aramızdan bazılarının başkaları için feda edilmesini mazur gösterecek bir sebep olamaz. Farklı yaşamları olan farklı bireyler vardır ve kimseninki başkaları için feda edilemez. Bu, ahlâkî yan sınırlamaların varlığının altında yatan temel fikirdir” (Nozick 2000:67).

Ahlâkî yan sınırlamaların ihlal edildiği durumda ne olur? Sınırları ihlal edilen (kurban/mağdur) ve sınırları ihlal edenin (saldırgan/suçlu/ihlalcı) durumu ne olur? Kurban veya sınırları ihlal edilen bizzat kendisi veya diğerlerinden yardım alarak haklarını korumaya, saldırganı durdurmaya, yargılamaya, cezalandırmaya veya tazminat almaya yetkilidir (Nozick 2000: 39-40). Diğerlerinin davranışlarına sınır getiren kendinin sahibi olma ilkesi kişiye hayat, özgürlük ve mülkiyet hakkı türünden hakları verdiği gibi, bu hakların korunmasını içeren haklar demetini de verir. Örneğin, evinden televizyonu çalınan bir kişi, hırsızın evinde tuttuğu televizyonunu eve zorla girerek alabilir ve hırsız belli bir süre hapsedebilir veya belli bir miktar tazminat almakla yetinebilir. Çünkü saldırgan veya hak ihlalcisi ahlâkî sınırlamaları aşmış veya buna teşebbüs etmiş olması sebebiyle kendi haklarının kendisine sağladığı dokunulmazlık ve korunmayı kaybeder. Hak ihlalcisi haklarını, yaptığı ihlal oranında ceza olarak kaybeder. Hak ihlali zorlamayı meşru kılan tek unsurdur. Kişiyi rızası dışında bazı şeyleri yapmaya veya yapmamaya zorlamanın tek meşru yolu, o kişinin hak ihlalcisi olması durumudur. Zorlamayı veya güç kullanmayı meşru hale getiren bu yegane koşul aynı şekilde devletler için de geçerlidir.

Zor kullanmaksızın bireylerin sınırlarını geçişken yapan temel unsur kişinin gönüllü rızasıdır. Kişiler kendi egemenlik ve kontrollerinde olan bedenlerini, hayatlarını, özgürlüklerini ve mülklerini diledikleri kişilerle ve diledikleri koşullarda pazarlık veya anlaşma konusu yapabilirler. Bireyler gönüllü rıza ile dokunulmaz olan sınırlarını başkaları için açabilirler. Bireylerin, kendi sınırlarını aşmaları için diğerlerine verecekleri vizeler, kendilerine zorlama yapılması ve şiddet uygulanması gibi konular da dahil her şekilde düzenlenebilir. Gönüllü rıza, kendinin sahibi olma hakkı çerçevesinde gayri meşru olan her eylemi meşru hale getirir.

b) Doğal Hakların Temeli

Buraya kadar kısaca özetlemiş olduğumuz Nozick'in hak anlayışına karşı liberteryen çevrelerden ciddi bir eleştiri yoktur, çünkü zaten bu tür bir hak anlayışı liberteryen fikriyatın çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu noktada Nozick'e yönelik eleştiri hak anlayışının içeriğine değil, bu hak anlayışının felsefî temellerine, daha doğrusu felsefî olarak temellendirilmeden bırakılmasına yöneliktir. Nozick daha ilk cümlesinde “[b]ireylerin hakları vardır” diyerek, *Anarşi, Devlet ve Ütopya* kitabına başlamasına ve bütün bir kitabı boyunca her argümanında güçlü bir bireysel haklar öncülünü korumasına rağmen hakların felsefî temellendirilmesini yapmamıştır (Nozick 2000: 21). Aslında kendisi teorisinin bu eksikliğini kitabının önsözünde “[b]u kitap, bireysel hakların ahlâkî temeli ile ilgili tam bir teori sunmamaktadır” diyerek açıkça beyan etmiştir (Nozick 2000: 27). Nozick ahlâkî veya felsefî temellendirmeyi gereksiz veya önemsiz bulduğundan veya daha önceden yapılmış belli bir temellendirmeyi aynen benimsemiş olduğundan dolayı

bu konuyu esgeçmiş değildir. Aksine, Nozick felsefî temellendirmenin zorunlu olduğunu kabul etmektedir ve bu işin ne denli güç olduğunun da farkında görünmektedir.

“Ahlâk teorisinin onun temelini oluşturan şeylerin tam bir ifadesi de dahil olmak üzere ahlâkî arka planın tamamıyla doğru bir şekilde ifade edilebilmesi için kapsamlı bir takdim gerekmektedir ve bu başka bir zaman yerine getirilecek bir vazifedir. Bu vazife öylesine hayati öneme sahiptir ki (gerçekleşmemesi büyük bir boşluk doğurmaktadır), bizim burada, *Second Treatise*'inde tabiat kanununun statüsü ve temeli konusunda tatmin edici bir açıklama getirmekten çok uzak olan Locke'un saygı gören geleneğini takip ettiğimizi söylemek pek fazla bir rahatlatma getirmiyor” (Nozick 2000: 37).

Nozick'in hakları temellendiren tam ve bütüncül bir ahlâk teorisi sunmamış olması bu konuda hiç bir değerlendirme yapamayacağımız anlamına gelmez. Açık olan şudur ki, Nozick doğal hakların ne olduğu ve neyi içerdiği konusunda ufak tefek rötuşlarla birlikte Lockecu liberteryen geleneğe sadıktır. Ancak, söz konusu olan felsefî temel olduğunda doğal hukuk etiği temelini yeterli ve geçerli bulmaz (Nozick 2000: 37). Bir anlamda üst yapıyı benimseyip alt yapıyı reddetmektedir. Burada şu sorular akla gelebilir; yapıyı aynen alıp temeli bambaşka yerde aramak tutarlılık açısından sorun yaratmaz mı veya doğal kendinin sahibi olma hakkı etrafında oluşan hak anlayışı doğal hukuk dışında başka bir temel üzerine tutarlı ve uygun biçimde kurulabilir mi? Nozick ahlâkî temellendirme ile ilgilenmediği için bu sorularla uğraşmaz, ancak teorisini anlatırken zaman zaman felsefî temel konusuna belli belirsiz de olsa değinir. Bu konuya ilişkin yazılarından Nozick'in hakların temeli konusunda Kantçı ilkeyi benimsediğine yönelik güçlü bir izlenim mevcuttur. Nozick kendinin sahibi olma hakkını Kant'ın “insanlara sırf araçlar olarak değil, kendinde ve diğerlerinde amaçlar olarak muamele et” kategorik buyruğundan türetiliyor ya da bu ilkenin gereği olarak ele alıyor görünmektedir (Kymlicka 2004:150; Hasnas 2005:122). Ne var ki, Nozick Kantçı ilkeden kendinin sahibi olma doğal hakkının nasıl türediğini açıklamaz (Hasnas 2005: 123).

Nozick'in *Anarşi, Devlet ve Ütopya* kitabında bir ahlâk teorisi sunmadığını belirtmiş olması, onu bu konudaki şiddetli eleştirilerden kurtarmaya yetmemiştir. Thomas Nagel sırf bu konuya hasrettiği “Temelsiz Liberteryenizm” makalesinde Nozick'i oldukça sert bir biçimde eleştirmiştir. Nagel'e göre Nozick hiç bir teorik temeli bulunmayan bir liberteryenizm savunusu yapmıştır. Öyle ki, Nozick hiç bir temel tez sunmadan ve bütün teorisini üzerine inşa ettiği öncüllerini temellendirmeden bırakmış, buna karşın pek çok spesifik ve iddialı sonuçlara ulaşmıştır. Nagel böyle bir liberteryenizm savunusunu anlamlı ve doğru bulmaz. Ona göre liberteryenizm sağlam bir biçimde ve karşıt görüşlere gerçek anlamda meydan okuyabilmesi için, öncelikli olarak birey haklarının temelini sunan bir teoriyi içermesi gerekir (Nagel 1981). Bir anarko-kapitalist olarak Murry Roth-

bard Nozick'e yönelik eleştirilerinde esas olarak minimal devlet savunusu üzerine odaklanmış olmakla birlikte, Nozick'i hakların varlığına ilişkin herhangi bir argümana sahip olmadığı için eleştirir. Rothbard göre evrende veya insan doğasında temellenen bir hak anlayışı taşımayan Nozick, Kantçı bir sezgicidir. Ona göre, Nozick hakları basit bir duygusal sezgi olarak kavrar (Rothbard 1998:252).

Nozick'in hak anlayışını kısaca özetledikten sonra, doğal haklar öncülünden hareketle devleti nasıl meşrulaştırmaya giriştiğine bakabiliriz. Bu sanıldığından çok daha zorlayıcı bir uğraştır, zira bu ölçüde güçlü bir hak formülasyonu veya doğal haklar anlayışından hareketle devlet gibi zorlama tekeline sahip bir yapıyı tam anlamıyla haklılaştırmakta kişiyi büyük güçlükler beklemektedir. Kaldı ki, anaoko-kapitalistler bunun imkânsız olduğunu ileri sürmektedirler.

III. Serbest Piyasa Anarşizminden Minimal Devlete Giderken Üç Aşama

Nozick minimal devleti gerekli ve ahlâken izin verilen bir organizasyon olarak görmekle birlikte, anarşinin neden geçerli olmaması gerektiği sorusunun cevaplanması gerektiğini düşünmektedir (Nozick 2000:23,31-32). Bu nedenle, teorisinin birinci temel savı, anarşistlerin devletin hem gerekli olmadığı hem de ahlâkî olmadığı tezinin doğru olmadığı ve minimal devletin ahlâken savunulabilir olduğudur. Nozick sadece minimal bir devletin ahlâken meşru olduğu ve minimal devletten daha kapsamlı bir devletin gayri meşru olduğu savlarını XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda çok revaçta olan doğal durum ve sözleşme kuramlarını kullanarak savunmaktadır. Ancak, bu iki ensturümanı bazı yenilikler ile birlikte ve farklı bir tarzda kullanır. Nozick'in esas aldığı doğal durum Locke'un doğal durumu ile aynı özellikleri taşır. İnsanların çoğunun genellikle doğal yasalara uyduğu, bazılarının ise yasaları çiğnediği "ihtiyatlı iyimser" bir durumdur (Nozick 2000: 32-33, 37). Nozick'in kendisine başlangıç noktası olarak aldığı durum, aslında doğal haklardan oluşan "yasaların" çerçevesini çizdiği, güvenlik ve adalet de dahil bütün mal ve hizmetlerin serbest piyasa tarafından sunulduğu ve hertürlü eylem ve işlemin kişilerin rızası ve sözleşme ile geçerli kabul edildiği bir tür anarşist doğal düzendir (Nozick 2000:39-46). Nozick doğal durumdan sivil-siyasî topluma geçiş aşamasını (devletin kurulması) Locke'tan ve diğer klasik sözleşme teorisyenlerinden farklı bir yöntem kullanarak tanımlamaktadır. Nozick sivil-siyasî topluma geçişi "birden bire" ve "bir seferde" yapılacak hipotetik bir sosyal sözleşme ve hipotetik genel bir rıza kavramıyla açıklamayı yetersiz bulur. Bunun yerine, devletin ortaya çıkışını, Adam Smith'in serbest piyasanın işleyişini anlatmak için kullandığı "görünmez el" kavramına başvurarak açıklar (Nozick 2000: 49-55). Nozick'in yöntemini, klasik sosyal sözleşme teorilerinde bulunan yönetilenlerin rızasına ilişkin bazı problemleri teşhis etme ve gidermeye yönelik olumlu bir girişim olarak bulanlar vardır (Morris 2005). Nozick doğal durumdan

devletin ortaya çıkışını, zaman içinde ve görünmez bir elin işlemesiyle aşama aşama gerçekleşen bir olay olarak tasvir eder. Locke'un doğal durumdaki insanları doğal durumun sakıncalarından kurtulmak için, bilerek ve niyet ederek bir devlet kurarlarken, Nozick'in doğal durumdaki insanları tek tek kendi çıkarları ve kendi hedeflerinin peşinden giderken ve verimli/kârlı mübadele yolunu izleyerek, niyet etmedikleri başka bir amacın (veya amaçların) yani minimal devletin ortaya çıkmasına hizmet etmiş veya yol açmış olurlar (Nozick 2000:49-55).

“Kendiliğinden olan gruplaşmaların, müşterek koruma birimlerinin, işbölümünün, piyasa baskılarının ölçek ekonomisinin ve rasyonel çıkarların etkisiyle anarşinin yerini minimal bir devlet ya da coğrafî olarak farklı bir minimal devletler grubu alır” (Nozick 2000:48).

“Görünmez el” kavramı, mübadele ilkesi ve *de facto* zorunluluklar nedeniyle minimal bir devletin ortaya çıkışının açıklanmasına hizmet etmekte, aynı zamanda, bu devlete gidişte her sürecin ahlâken kabul edilebilir olduğunun savunusuna hizmet etmektedir. Nozick “görünmez el” yönteminin bireylerin bir devleti oluşturma konusunda niyetleri olup olmadığını dikkate almaksızın, bir devletin nasıl oluştuğunu açıkladığını düşünmektedir (Nozick 2000:163-165). Rothbard'a göre ise minimal devlet “görünmez el” süreciyle değil, Nozick tarafından bilinçli bir şekilde ve devleti kurmak amacıyla “görünür” şekilde kurulmuştur (Rothbard 1998:250-252). Benzer fikirleri paylaşan Roy Childs, Nozick'in minimal devletinin “görünmez bir el” ile değil, aksine “görünen bir el” tarafından hatta “gerçek bir demir yumruk” tarafından kurulduğunu ileri sürer (Childs 1977:24).

Nozick'in, bir seferde topluca yapılan bir sözleşmeyle devletin kurulması yerine, görünmez elin işlediği bir süreç içinde serbest piyasa anarşizminden minimal devlete gidişi, aşama aşama açıklamaya girişmesinin önemli bir gerekçesi var gibi görünmektedir. Nozick, Locke'un doğal durumun ortaya çıkardığı güvenlik ve adalete ilişkin zaafıların sadece sıralanmasını ve bunun da devlet için gerekçe olarak kullanılmasını yeterli bulmaz. Ayrıca doğal durumdaki problemlerin çözülebilmesi veya etkilerinin azaltılması için, serbest piyasa anarşizmi içinde neler yapılabileceğinin de gösterilmesi gerekmektedir. Böylece serbest piyasa anarşizminde ortaya çıkabilecek rahatsızlıklar ile bunların etkilerinin hesaplanabilmesi ve bunların ancak devlet tarafından çözülebilecek sorunlar/kusurlar olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu rahatsızlıkların, çözüm olarak düşünülen devletten daha kötü olup olmadığının hesaplanması da gerekmektedir (Nozick 2000: 40). Nozick'in bu çabaları, akla gelen “tüm argümanları” veya “mümkün olan tüm” olasılıkları ele alarak, anarko-kapitalistlerin devlete ilişkin “tüm” itirazlarını gidermeyi denediği izlenimi uyandırmaktadır. Aslında Nozick, bunu başardığını düşünmektedir (Nozick 2000: 160). Nozick anarko-kapitalist liberteryenleri ikna etmeyi başaramamış olsa bile, devletçi bir çağda bu gayret oldukça anlamlıdır.

a) Bölgede Bir Koruma Şirketinin Tekel Hale Gelmesi

Bu noktadan sonra, doğal düzenden minimal devlete giden sürecin hâkim koruma şirketine kadar olan kısmını özetleyerek, Nozick'in devleti meşrulaştırırken başvurduğu argümanları ve anarko-kapitalist liberteryenlerin Nozick'i asıl eleştirdiği noktaları daha ayrıntılı olarak ele alabiliriz. Doğal durumdaki başlıca problem bireylerin haklarının korunması meselesidir. Bütün bireyler kendileri ve akraba, arkadaş veya kuracakları birlikler yoluyla, sahip oldukları doğal hakları gereği elbette kendileri, haklarını koruma, saldırganı engelleme, yargılama, cezalandırma ve bu cezayı uygulama hakkına sahiptirler (Nozick 2000:39). Ne var ki, verimlilik, etkinlik ve çeşitli pratik sebeplerden dolayı insanlar bu tür hizmetleri özel koruma şirketlerinden almayı tercih edeceklerdir. Böylece, belli bir coğrafi bölgede belki farklı koruma politikaları olan ve müşteriler için birbiriyle rekabet eden çeşitli koruma şirketleri oluşacaktır (Nozick 2000: 42-43). Koruma hizmetinin farklı kısımlarının farklı şirketlere verildiği veya bir kısmının şirketlere verildiği ve bir kısmının bireylerde kaldığı bir sistemin yaratacağı sorunlar nedeniyle, bir müşteriyle ilgili tüm koruma hizmetlerinin tek bir şirkette toplanması yönünde "görünmez el" in yarattığı güçlü bir eğilim olacaktır (Nozick 2000:44).

Nozick'in minimal devlete giden süreçte, buraya kadar çizdiği tabloda anarko-kapitalistler açısından ciddi bir itiraz noktası görünmüyor. İlk itiraz noktası bir koruma şirketinin müşterisi olan kişilerin özel misilleme yapma/adaleti özel olarak yerine getirme haklarıyla ilgidir. Nozick müşterilerin, hakların orjinal sahibi olarak, saldırganlara/hak ihlalcilerine karşı özel misilleme yapma haklarını bulduğunu kabul etmekle birlikte, şirketlerin özel misilleme karşısında gelen mukabil misillemelere karşı (özellikle kendi müşterileri arasında yaşanan durumlarda sorun çıkaracağı için) müşterilerini korumayı reddeden bir şirket politikası geliştireceklerini ileri sürmektedir. Bu durumda müşteriler de özel misilleme yapma haklarını (acil kendini koruma durumu hariç) koruma şirketine devretmeye razı olacaklardır (Nozick 2000:46). Anarko-kapitalistler açısından bakıldığında, hak sahiplerinin doğal haklarını ve bu bağlamda kendilerini koruma haklarını devretmesi ne anlamlı ne de gerekli görünmektedir. Onlara göre, sürecin bu şekilde gelişeceği Nozick'in iddia ettiği gibi kesin değildir. Piyasadaki bazı şirketler böyle bir politika uygulayabilirler belki, ama müşterilerinden bu hak devrini talep etmeyen diğer şirketlerin güçlü bir rekabeti ile baş etmek zorunda kalabilirler ve belki piyasadan silinebilirler (Rothbard 1998:233). Nozick'in doğal durumdaki insanların görünmez el sürecinin getirdiği noktada, aynı coğrafi bölgede müşterilerinin özel misilleme hakkının bulunmadığı çeşitli koruma şirketleri ile hiç bir şirketin müşterisi olmayan ve haklarını kendileri koruyan "bağımsız" kişilerin bulunduğu bir tablo vardır.

Nozick bir organizasyonu bir devlet olarak kabul etmek için iki temel koşul olduğunu düşünür. Bir devlet, koruma şirketlerinin aksine; a) belli bir coğrafi

bölgede güç kullanma konusunda ve kimin güç kullanıp kullanmayacağına izin verme konusunda bir tekel durumundadır ve açık izni olmadan (yetkisiz) güç kullananları cezalandıracağını ilan eder, b) o coğrafî bölgedeki herkese koruma hizmeti sunar (Nozick 2000: 56-57).

Serbest piyasa içinde koruma hizmeti sunan birlik veya şirketlerden bu iki koşulu sağlayan bir yapının (devlet) “görünmez el” süreciyle ortaya çıkışında birbirini izleyen üç önemli aşama vardır:

1) Belli bir coğrafî bölgede tek bir koruma şirketinin egemen olması yani hakim koruma şirketi veya ultra-minimal-devletin ortaya çıkması (Nozick 2000:46-49).

2) O coğrafî bölgedeki bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmeleri yani özel misilleme yapmalarının hakim koruma şirketi tarafından yasaklanması (Nozick 2000:129;112-117;129-155).

3) Yasaklama getirilerek dezavantajlı duruma düşürülen bağımsızlara şirketin müşterileri tarafından ödenecek tazminat karşılığında koruma hizmetinin sunulması (Nozick 2000:155-158,117-128).

İlk aşama bir bölgede bir koruma şirketinin diğerlerini “saf dışı bırakarak” fiili tekel durumuna gelmesidir. Bu aşamanın gerçekleşmesi, farklı şirketlerin müşterileri arasında sorun çıktığı ve bu sorunun çözümünde ortak bir karara varıldığında, Nozick’in olası sonuçların/senaryolarının³ hepsinin de, aynı bölgede tek bir şirket veya şirketler federasyonunun yaratacağı ortak bir kurallar sistemine gö-

3 Bu üç olasılık şunlardır:

“1) Böyle durumlarda iki birimin kuvvetleri çarpışır. Bu birimlerden biri bu tür çarpışmaları her zaman kazanır. Kaybeden birimin müşterileri kazanan birimin müşterileri ile olan çatışmalarında yeterince korunmadığı için kazanan tarafla çalışmak için birimlerini bırakırlar.

2) Bir birim gücünü bir coğrafî bölge üzerinde yoğunlaştırırken diğer birim başka bir coğrafî bölgede yoğunlaştırır. Her ikisi de güçlerinin yoğunlaştığı yerdeki çarpışmaları kazanır. Bir birimin müşterisi olan fakat diğer birimin gücünün yoğun olduğu bir yerde yaşayan insanlar, ya müşterisi oldukları birimin kargahına yakın bir yere taşınırlar ya da diğer koruyucu birimin korumasına girerler.

...

3) İki birim düzenli olarak ve sık sık çarpışır. Eşit oranda kaybeder ya da kazanırlar ve bir arada yaşayan üyeleri arasında sık sık temas ve çatışma olur. Veya belki de herhangi bir çatışma olmadan ya da sadece birkaç ufak çatışmadan sonra birimler, önleyici tedbirler alınmasa bu çatışmaların sürekli bir hal alacağını anlarlar. Her halükarda iki birim, sürekli, maliyet getiren ve anlamsız çarpışmaları önlemek için, belki de idarecileri vasıtasıyla, farklı hükümlere varmış oldukları davaları barışçı yollarla çözmek için anlaşmaya varırlar. Kendi hükümleri farklılık gösterdiği zaman üçüncü bir yargıcın veya mahkemenin kararlarına başvurmak ve bunlara itaat etme konusunda anlaşır. (Veya hangi birimin hangi şartlar altında yargı hakkı olduğunu belirleyen kurallar koyarlar.) Böylece yargı hakkı ve hukuksal çatışma konusunda bir temyiz mahkemeleri ve hemfikir olunmuş kurallar sistemi ortaya çıkar. Farklı birimler faaliyet gösterse de, hepsinin birer parçası olduğu tek bir federal adalet sistemi mevcut olur (Nozick 2000: 47-48).”

türeceği yönündeki argümanına dayanır (Nozick 2000:46-48). Richard Epstein, Nozick'i bireylerin güvenlik için gelişmiş koruma şirketlerinin üyeleri olacağını dahice gösterdiğini, ancak tekrar tekrar yapılan gönüllü manevraların nasıl olup da şirketlerden birini güç kullanma tekline sahip bir birim haline getirdiğini açıklamakta yeterince başarılı olamadığı düşünmektedir (Epstein 2002: 107). Nozick'e göre, koruma hizmeti piyasasında satın alınan ürünün değeri aynı ürünü satan diğer firmaların gücü oranında görelî olarak değişir. Değeri görelî olarak oluşan diğer ürünlerden farklı olarak koruma hizmetinde "maksimal rekabet eden koruma hizmetleri bir arada varlıklarını sürdüremezler" (Nozick 2000: 48).

Anarko-kapitalistler Nozick'in devlete ulaşmak için tekel dışındaki olası alternatifleri gözardı ettiğini düşünmektedirler. Nozick'in devletin bulunmadığı bir serbest piyasada diğer mal ve hizmetlerde ortaya çıkmayan fiili tekelin, neden koruma hizmetleri piyasasında ortaya çıkacağına ilişkin öne sürdüğü argümanı geçersiz bulmaktadırlar (Rothbard 1998:235; Childs 1977:25; Sanders 1977:38). Jan Narveson ise doğal düzende büyüklüğün koruma şirketleri için neden avantajlı bir durum olacağını sorgulamaktadır. Büyük olan şirketin hakları daha iyi koruyacağını ve dolayısıyla insanların çoğu tarafından tercih edileceğinin bir garantisi olmadığını ima eder. Ayrıca büyük şirketler yanında küçüklerinin niye piyasada kalmayacağını, Nozick tarafından yeterli bir açıklamasının yapıldığını belirtir. Narveson, örnek olarak Microsoft gibi dev bir şirketin yanında Apple firmasının da varlığını sürdürmesini vermektedir (Narveson 2003:10-11). Rothbard koruma şirketlerinin aralarındaki anlaşmazlığı gidermek için savaşacaklarına ilişkin Nozick'in ilk iki alternatif senaryosunu gerçekçi bulmaz. Rothbard, öncelikli olarak bireylerin ve şirketlerin saldırmazlık aksiyomuna uyacakları yönündeki Nozick'in kendi iyimser bakış açısının (Nozick 2000: 48-49,75), verdiği iki senaryoyu desteklemediğini belirtir. Rothbard'a göre serbest piyasa içinde çalışan koruma şirketlerinin uzlaşmak yerine, çatışması makul değildir. Ayrıca, sık sık savaşmayı tercih eden şirketler müşterilerini kaybetme riski altında olacaklar ve savaşın maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle savaş yerine uzlaşmayı tercih etme eğilimde olacaklardır. Rothbard'a göre anlaşmazlıkların çözümü için başvurulacak gelişmiş özel mahkeme ve arabulucuların bulunduğu bir yerde şirketlerin anlaşmayı başaramayacaklarını düşünmek makul değildir (Rothbard 1998:234).

Anarko-kapitalistler belli bir bölgede bir şirketin fiili tekeline ilişkin uzlaşmaya dayalı üçüncü senaryoya da itiraz ederler. Nozick'in uzlaşma senaryosu, şirketlerin "tek bir üst yargılama" sistemi altında birleşmelerini içeren bir tür federasyondan oluşmaktadır. Anarko-kapitalistler uzlaşımın bu şekilde olmak zorunda olmadığını belirtirler. Serbest piyasa düzeni içinde her bir koruma şirketinin bir diğeriyle uyuşmazlığında başvurabileceği çok sayıda mahkeme, yargıç veya arabulucu olacaktır. Bunları devlet veya benzeri bir kurumun sağladığı bir hukuk sisteminin parçaları olarak düşünmek yerine, her biri bağımsız ve özel birimler

olarak düşünmek gerekir (Rothbard 1998:234-235; Childs 1977:25). Ortak hukuk kuralları oluşturma işini devlet monopol olarak yapar, ancak doğal düzende ve serbest piyasa içinde de ortak hukuk kuralları veya özel hukuk sistemleri oluşabilir (Benson 1990). Ortak kuralların oluşması için tekel zorunlu değildir. Doğal düzende gönüllü olarak ortak kurallar oluşturulur, ancak bunların hangi olayda nasıl uygulanacağı veya hangi olaya hangi kuralın uygulanacağı özel mahkeme ve arabulucular ile yürütülebilir (Childs 1977: 25).

Devlete giden sürecin ilk aşaması olan hakim koruma şirketinin ortaya çıkışı konusunda, Nozick'in tam anlamıyla tatmin edici argümanlar geliştirdiğini söylemek zordur. Nozick olası diğer senaryoları göz ardı ederek, sadece benzer sonucu üretecek üç senaryoyu dikkate almıştır. Anarko-kapitalistlerce dile getirilen diğer olasılıkların neden gerçekleşmeyeceği konusundaki hizmetin özelliğine dayanan argümanı yeterince ikna edici değildir. Aynı coğrafî bölgede farklı koruma hizmeti politikaları veya paketleri ve farklı fiyatlar sunan çeşitli büyüklükteki firmaların bir arada var olabilmeleri mümkün görünmektedir. Bu firmaların müşterileri dolayısıyla aralarında çıkacak olan anlaşmazlıklarda tek bir merkezî yargı veya hakeme bağlı olmak yerine olayın tipine, konuya veya şirketlerin aralarında yapacakları anlaşmalara göre değişen farklı yargıç ve hakemlere başvurmaları mümkündür. Ancak teslim etmek gerekir ki, insanlık tarihine baktığımızda, birkaç örnek hariç tutulursa, koruma hizmetlerinde rekabetçi bir sistem yerine tekeli bir sistemin ortaya çıkma olasılığı daha yüksek görünmektedir. Bununla birlikte, tekel olasılığının yüksekliği, koruma birimlerinin/şirketlerinin doğal yasalara veya doğal haklara uyma konusunda titiz davranmamaları veya bunları ihlal etmeleri koşuluna bağlı gibi görünmektedir. Bu nedenle, Nozick devletin meşruiyeti için ahlâken izin verilebilir bir süreci yani kimsenin haklarını ihlal etmeyen bir süreci koşul olarak koyduğu (Nozick 2000: 21, 89) ve doğal durum tasarımı şirketlerin hakları çiğnememe eğiliminde olacaklarını varsaydığı için (Nozick 2000:48-49, 75) tekel dışındaki senaryoyu da dikkate almak durumundadır.

b) Riskli Eylemlerin Yasaklanması veya Tazminat İlkesi

Devlete giden süreçteki ikinci ve üçüncü aşamalar ilkinde göre çok daha kritiktir. Bu noktaya kadar Nozick çatışma veya uzlaşma yoluyla bir tek koruma şirketinin belli bir coğrafî bölgede tekel durumuna geleceğini ileri sürmüş olmakla birlikte, hakim koruma şirketi henüz bir devlet olma özelliğine sahip değildir. Devlet olmak için zorunlu iki koşulu da henüz sağlayamamış durumdadır. Hakim koruma şirketi, çoğunluğun koruma hizmetini tek başına yürütüyor ve müşterilerinin özel misilleme yetkileri bulunmuyorsa da, o bölgede bulunan bağımsızlar nedeniyle bir devlet statüsüne ulaşmamıştır. Bağımsızlar nedeniyle, herkese koruma hizmeti sunamamakta ve güç kullanma tekeline sahip olamamaktadır. Hakim koruma şirketi için bu aşamada devlet tabiri kullanılamaz, olsa olsa ultraminimal devlet tabiri kullanılabilir (Nozick 2000:59-60).

Devlete giden süreçte ikinci aşama bağımsızların özel misilleme haklarının veya adaleti özel olarak yerine getirme haklarının (saldırganı yakalama, yargılama, cezalandırma) hakim koruma şirketi tarafından yasaklanmasıdır. Koruma şirketlerinin/birliklerinin bireylerin sahip oldukları haklardan (aslında müşterilerin vekalet verdiği haklar dışında hakları yoktur) başka tür hak ve yetkileri yoktur. Koruma şirketleri de tıpkı bireyler gibi ahlâkî yan sınırlamalar ile bağlı durumdadırlar (Nozick 2000:130,145,183). Nozick'in burada çözmesi gereken sorun, bağımsızların bu haklarını kullanmalarının yasaklanmasının gayri-ahlâkî bir durum olmaktan çıkarılmasıdır. Nozick kendi koyduğu öncülleri ihlal etmeden bu yasaklamanın meşruiyetini ispat etmek gibi zorlayıcı bir görevle baş başadır. Nozick bireylere neyin yapıp neyin yapılamayacağına ilişkin temel ahlâkî ölçütü bireylerin doğal hakları olarak koymuştur. Bireylerin ahlâkî yan sınırlarının aşılmasına izin veren iki durum, kişinin rızasının bulunması ve kişinin hak ihlalcisi olmasıdır. Hakim koruma şirketinin bölgesinde bu şirketin müşterisi olmayı seçmeyecek kişiler olma olasılığı her zaman vardır. Bu nedenle hipotetik olarak bir kişi bile olsa buna rıza göstermeyen kişilerin varlığı olasılığı hesaba katılarak devletin meşruiyetinin kurulması gerekmektedir. Bağımsızların rıza göstermedikleri ve hak ihlalcisi de olmadıkları bir durumda bu kişilerin haklarını kullanmalarına getirilen yasak nasıl meşru olabilir? Anarko-kapitalistler için bu mümkün değildir, Nozick için ise bunu mümkün kılan bir yol vardır.

Nozick kendi hak teorisi açısından normalde gayri meşru olan özel misilleme hakkının yasaklanmasını “meşru kılmak” amacıyla “riskli eylemler”, “tazminat” ve “prosedürel haklar” kavramlarına müracaat eder. Nozick'in riskli eylemlerden kast ettiği, kişinin başkalarının haklarını ihlal etme olasılığı yüksek olan eylemleridir. Örneğin, içkili araba kullanan biri yayalardan hiçbirine halihazırda zarar vermese bile yayaların hayat veya vücut bütünlüğü haklarını çiğneyebilir. Riskli eylemler tabiri geleceğe dönük olarak olası ihlallere göndermede bulunur. Açıkçası Nozick, hangi tür eylemlerin riskli eylemler olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda yeterince açık değildir (Childs 1977:26,28). Sıradan insanların pek çok günlük davranışı riskli eylem olarak algılanabilir. Risk kavramı ve riskin şiddeti büyük ölçüde algılayana göre değişebilen bir özellik taşır. Üstelik insanlar her anlamda sayısız ve ölçülemez risklerin bulunduğu bir dünyada yaşamaktadırlar. Nozick'in tazminat ilkesini uygulayarak risklere karşı tedbir almaya çalışmak, hem büyük bir karmaşa hem de hakların ihlali gibi bir sonuç üretecektir. Onun yerine klasik sigorta sistemini kullanarak riski yükleyen, risk olasılığı aktüel olarak gerçekleştikten sonra zararı tazmin etmesi çok daha uygun bir yöntemdir.

Nozick her türlü riskli eylemlerin yasaklanmasını meşru kabul eden bir sistemin başta ortaya koyduğu özgürlükleri büyük ölçüde anlamsız kılacağına farkındadır (Nozick 2000:117). Ayrıca bu tür yasaklamaların kişilerin haklarını ihlal edeceğini kabul eder. Çünkü insanlar belki de hiç yol açmayacakları eylem-

lerden dolayı cezalandırılmış ve özgürlükleri kısıtlanmış durumda olacaklardır (Nozick 2000:118). Bu yüzden, Nozick riskli eylemlere genel olarak yasak getirilebilmesini meşru bulmaz. Ne var ki, Nozick devlete gidebilmek için bazı riskli eylemlerin yasaklanabilmesinin bir yolunu bulmak zorundadır.

Nozick bu kısıkaçtan çıkabilmek için “tazminat ilkesine” başvurur. Nozick riskli eylemlerinden dolayı birine yasaklama getirebilmek için, “yasaklama getirilen kişilere tazminat ödemeniz halinde bir eyleme yasaklama getirme hakkına sahip olursunuz” şeklinde formüle ettiği tazminat ilkesine ulaşır (Nozick 2000:123). Buradaki tazminat bilindik bir sınır ihlalden sonra (haksız fil), kurbanın zararını tazmin etmeye yönelik olan tazminattan farklıdır. Riskli eylemi yasaklananların, bu yasaktan dolayı maruz kalacağı dezavantajın (aşlında bazı özgürlüklerini veya haklarını yitirmelerinin) telafi edilmesine yönelik bir tazminattır. Böylece Nozick “riskli faaliyetlere bir yasaklama getirenleri, bu yasaklama sonucunda dezavantajlı duruma düşenlere tazminat ödemeye mecbur kılan” bir tazminat ilkesini kabul eder (Nozick 2000:127-128). Yani riskli eylemleri yasaklamak, sadece bu yasaktan dolayı menfaat elde edenlerin, yani riskten kurtulanların karşılığında tazminat ödemesi halinde meşru hale gelir. Ayrıca bu tür durumlarda verilecek olan tazminat serbest mübadeleye konu olan tazminatlardan (kişinin eylemden vazgeçmek için bunu talep eden tarafla serbestçe mübadeleye girdiği durumlarda verilecek bedel) farklı olarak “tam tazminat” olmak zorundadır; yani, tazminatın miktarı mübadele konusu değildir (Nozick 2000:124). “Tam tazminat” riskli eylemleri yasaklanan kişilerin düştükleri dezavantajlı durumu giderecek miktar olarak tanımlanabilir. Tazminat miktarı öyle olmalıdır ki, yasaklanan kişinin durumu yasaklamadan önceki durumundan daha kötü bir hale gelmemelidir.

“Empoze edilen dezavantajlar için tazminat verirken, yasak koyanların, sadece yasaklamanın getirdiği dezavantajlar ile yasaklama olmadığı zaman yasak getirilen tarafın harcamak zorunda olduğu masrafların miktarı arasındaki farka karşılık gelen miktarı ödemesi gerekir” (Nozick 2000:156).

Nozick’in verdiği bir örnek yardımıyla tazminat miktarının nasıl belirleneceğini daha kolay açıklayabiliriz. Sara hastası birinin araba kullanması diğerlerine (arabayı kullandığı esnada sara nöbetinin gelmesi nedeniyle yol açabileceği kazalar) risk yükler. Sara hastasının bu eylemini yasaklamak isteyenler, riskin kalkmasından dolayı menfaat elde edecekleri için, sara hastasının dezavantajını giderecek miktarda tazminatı ona vermek zorundadırlar. Tazminat miktarı sara hastasının taksi masraflarından, yasaklamadan önce araba kullanmaktan dolayı harcadığı masrafların çıkarılması sonucu elde kalan miktardır. Bu eylemin riskini üstlenmek istemeyenler sadece karşılığında bu tazminatı sara hastasına vererek bu eylemi meşru olarak yasaklayabilirler (Nozick 2000:156).

Riskli eylemlere ancak tazminat karşılığında sınırlama getirilebileceğine ilişkin tazminat ilkesinin felsefi olarak temellendirilmesinde ciddi zorluklar ve boşluklar

vardır. Doğal hukuk ve doğal haklar geleneğinde yasaklama, sadece hak ihlallerine yöneliktir ve ancak hak ihlal edildikten sonra zararın tazmini söz konusudur (Rothbard 1998:241). Doğal hukuk ve doğal haklar geleneğinde riskli eylemlerin yasaklanabileceğine ilişkin hiçbir temel ya da teori yoktur. Nozick bunu kabul etmekle birlikte, bunu bir eksiklik olarak görmekte ve anlaşılan o ki, kendisi bu boşluğu doldurmaya çalışmaktadır (Nozick 2000:113-114). Öncelikli olarak, tüm riskli eylemlere veya riskli görülen eylemlere yasak getirilmesinin önünü açmak Nozick'in de dikkat çektiği gibi, özgür bir toplum için ciddi bir tehdittir. Nozick bütün riskli eylemlerin değil de, sadece yüksek riskli eylemlerin yasaklanacağını düşünmektedir. Ancak burada eylemleri riskli ve riskli olmayan şeklinde sınıflandırmak, sonra da yüksek riskli eylemleri belirlemek gibi imkânsız görünen bir işin yapılması gerekir. Nozick eylemleri sınıflandırma işinin getirdiği “anlamsız” yükün farkında olarak bu yolu reddeder (Nozick 2000:121-122).

Nozick riskli eylemleri yasaklamanın yaygın olmayacağını, sadece çok riskli eylemlerin ya da yasaklanmadığında yüksek maliyet getiren eylemlerin yasaklanacağını düşünmektedir. Burada Nozick “kârsız/verimsiz mübadele” sistemini devreye sokar. Potansiyel yasakçılar kendileri için riskli görünen bir eylemi yasaklayabilmek için yasaklanan kişinin dezavantajını giderecek miktarda tazminat vermek zorunda olduklarından, sadece yasaklamanın kendilerine daha yüksek menfaat getirdikleri durumda bunu yapma yoluna gideceklerdir (Nozick 2000:122-123).

“Eğer herhangi bir yasaklama sonucu insanların artan güvenliği, yasaklama getirilen kişilerin dezavantajlarından daha az menfaat getiriyorsa, o zaman potansiyel yasakçılar yeterince büyük miktarda tazminat ödemesi yapamayacaklar ya da yapmak istemeyeceklerdir” (Nozick 2000: 122-123).

Nozick riskli eylemlere ilişkin yasaklama girişimlerinin özgürlükleri baltalayacak düzeye çıkmayacağı konusunda sadece tarafların “kârlı olmayan” böyle bir “mübadeleye” girmeyecekleri argümanına güvenmektedir (Nozick 2000:122-123). Ancak bazı insanların kârlı olmasa bile riskli eylemleri yasaklama yoluna gitmeyeceklerinin kesin bir garantisi yoktur. Anarko-kapitalistler riskli eylemlerin yasaklanabileceğine ilişkin fikri doğal haklara aykırı bulurlar. Doğal haklara sahip bireylerin sadece hak ihlalcisi olmaları durumunda hakları sınırlandırılabilir. Yasaklamayı tazminat verme koşuluna bağlamak, yapılan işin gayri meşru olduğu ve ortada bir hak ihlali bulunduğu gerçeğini değiştirmez. Verilen tazminat ihlal için ahlâkî bir gerekçe sunmaz (Rothbard 1998:241). Anarko-kapitalistlere göre, tazminat karşılığında riskli eylemlere yasak getirmeye izin veren bir sistem özellikle devletin elinde çok kolayca, özgürlükleri yok eden veya işlevsiz kılan bir sisteme dönüşebilir. Anarko-kapitalistlere göre, tazminat karşılığında bile olsa riskli eylemleri yasaklamayı meşru görmek, sadece minimal devleti değil, tiranlığı ve maksimal devleti de meşru hale getiren bir argümandır. Riskli eylemler

ve tazminat ilkesine ilişkin açıklamada, bir tiranlığın veya çok daha kapsamlı bir devletin bu yolla meşrulaştırılmaya çalışılmasının önünde ciddi bir engel bulunmamaktadır. Rothbard'ın bunun nasıl gerçekleşeceğine ilişkin verdiği örnek ilginçtir. Amerika'daki genç zenci erkekler arasındaki yüksek suç oranı ortadadır. Nozick'in riskli eylemler ve tazminat ilkesinden yola çıkarak, bu grubun diğer insanlara risk yüklediği ve bu nedenle eylemlerinin yasaklanabileceğini söyleyebiliriz. Bu durumda zenci gençleri, belli bir yaşa/olgunluğa erişinceye kadar kilit altında tutabiliriz. Riskli eylemlerini yasakladığımız için onlara bunun karşılığında iyi yiyecekler, kıyafetler, para veya eğitim verebiliriz. Bunun gibi sayısız örnekle bu argümanın nasıl daha büyük bir devleti veya tiranlığı meşrulaştıracığı sergilenebilir (Rothbard 1998: 238-239).

Riskli eylemler ve tazminat ilkesine ilişkin bu değerlendirmelerden sonra, Nozick'in görünmez el süreciyle minimal devlete giden yolda ikinci önemli aşamayı nasıl yapılandığına bakabiliriz. İkinci aşama bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirme haklarının yasaklanmasıdır. Bu yasaklamayı meşrulaştırmakta kullanılan argüman ise bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmelerinin hakim koruma şirketinin müşterilerine risk empoze ettiği (müşterilerin haklarını ihlal etme riski veya ahlâkî yan sınırlamaları ihlal etme riski) iddiasıdır (Nozick 2000: 129,152-153).

“Bir bağımsızın özel olarak adaleti sağlama yasaklanabilir, çünkü kullandığı yöntemin çok riskli ve tehlikeli olduğu, yani daha yüksek oranda masum insanı cezalandırma veya suçlu bir insanı gereğinden fazla cezalandırma riski ihtiva ettiği düşünülebilir veya kullandığı yöntemin riskli olmadığı bilinmeyebilir” (Nozick 2000:129).

Peki bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmekle hakim koruma şirketinin müşterilerine yüklediği risk nedir? Bağımsızlar adaleti özel olarak yerine getirirken hakim koruma şirketinin müşterilerinin hangi haklarını ihlal edebilirler? Doğal durumda herkes, doğal bir hak olan saldırganlara karşı misilleme yapma, durdurma, yakalama, cezalandırma ve bu cezayı uygulama, yani adaleti yerine getirme hakkına sahipken, nasıl oluyor da sadece bağımsızların bu hakkı kullanması riskli olduğu için yasaklanabiliyor? Nozick bu konuyu da açıklama getirmek zorundadır. Nozick açıklamasını yine doğal hukuk geleneğinde yer almayan ve doğal haklar kapsamında değerlendirilmeyen “prosedürel haklar” kavramını kullanarak yapar. Nozick bu konuda da doğal hukuk geleneğinde pek bir şey bulunmadığından yakınır (Nozick 2000:144).

Nozick herkesin prosedürel haklara sahip olduğunu belirtir. Aslında Nozick'in prosedürel hakları aşağı yukarı adil yargılanma hakkına tekabül eder (Uslu 2007:224; Nozick 2000:138-144). Prosedürel haklar kişiye masum ya da suçlu olduğu dikkate alınmaksızın, kendisine karşı uygulanacak yargılanma yöntemlerini bilme ve kendisinin adil ve güvenilir yöntemlerle yargılanma haklarını

verir. Bu hakkın sonucu olarak da “[h]erkes kendini bilinmeyen veya güvenilir olmayan yöntemlere karşı koruyabilir veya bu tür yöntemleri kendisine karşı kullanan veya kullanmaya teşebbüs edenleri cezalandırabilir”(Nozick 2000:152). Nozick prosedürel hakların doğal haklar statüsünde olup olmadığı ve nereden kaynaklandığı konusunda açık ve net bir şeyler söylemez (Nozick 2000:152).

Herkes yargılanması esnasında kendisine uygulanacak prosedürlerin (delil toplama, göz altı, yargılanma ve cezalandırma aşamalarını içeren prosedürler) güvenilir olup olmadığını bilme hakkına sahip olduğu için insanların hangi tür prosedürleri uyguladıklarını kamu oyuna duyurmaları gerekir. Daha sonraki aşamada hangi yöntemlerin güvenilir hangilerinin güvenilir olmadığına kararlaştırılması gerekir. Her iki taraf da kendi prosedürlerinin güvenilir, karşıdakinin prosedürlerinin güvenilir olmadığına düşünürse nasıl karar verilir (Nozick 2000: 140)? Nozick bu noktada, göz alıcı bir entellektüel sihir ile kendi inşa ettiği çıkmazı minimal devlet için bir argümana dönüştürür: Prosedürler arasında objektif ve ahlâken zorunlu bir tercih yapılamaz! Prosedürler arasında tercihte bulunmak için ahlâkî veya objektif bir kriter bulunmadığına göre, insanların yüksek riskli prosedürlere genel bir yasaklama getirmesi söz konusu değildir. Yasaklama getirmek isteyenler, ancak yasaklanan kişilerin düştüğü dezavantajı tazmin ederlerse bunu meşru olarak yapabilirler.

Nozick’e göre adaletin yerine getirilmesinde kullanılan yöntemlerin güvenilirliği ve adilliği, ne kadar çok masum insanı cezalandırma, ne kadar çok suçlu insanı salıverme olasılığı olduğuna bağlıdır. Kullanılan sistem daha az sayıda masum insanı cezalandırma mantığına göre inşa edilirse (örneğin suçu ispat etmek için gerekli koşulların ağırlaştırılması) bu daha fazla sayıda suçlunun serbest kalması anlamına gelir. Prosedürler arasında en gevşek olanından, en katı olanına kadar geniş bir skala ortaya çıkarır. Bunlar arasında tercihte bulunmak da kişilerin kendileriyle ilgili risk hesaplarına, değerlerine vs. bağlı olarak subjektif bir karar olmak durumundadır (Nozick 2000:138-140). Herkes bu haklara sahip olduğuna göre ve yüksek riskli eylemleri tazminatını vermek koşuluyla herkes yasaklayabileceğine göre, neden hakim koruma şirketi yasaklayan, bağımsızlar ise yasaklanan durumundadır? Nozick’in cevabı hakim koruma şirketinin sahip olduğu “güç”te yatmaktadır. Hakim koruma şirketi herkesin teorik olarak sahip olduğu bir hakkın fiilen tek kullanıcısı olacaktır.

“Egemen koruyucu birim kendi yöntemlerinin güvenilir ve adil olduğuna hüküm verdiğine göre ve bunun da genel olarak bilindiğine inandığına göre, herhangi birinin bu yöntemlere karşı kendini savunmasına izin vermeyecektir. Bir başka deyişle, bunu yapan herkesi cezalandıracaktır. Egemen koruyucu birim, durumu nasıl değerlendiriyorsa ona göre özgürce hareket edecek, öte yandan başka hiç kimse ceza görmeden böyle bir şey yapamayacaktır. Herhangi bir tekel iddiasında bulunulmuyor olsa da, egemen birim, sahip olduğu güce bağlı olarak

benzeri olmayan bir konumda bulunur. Sadece kendisi diğerlerinin adaletle ilgili yöntemlerine yasaklama getirebilir.

... Sadece herkesin sahip olduğu bir hakkın yegane uygulayıcısı durumuna gelmez; aynı zamanda, hakkın öyle bir tabiatı vardır ki, egemen güç ortaya çıktığında hakkı uygulayan sadece kendisi olur” (Nozick 2000: 153-154).

Nozick hakim koruma şirketine kendi müşterilerine karşı bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmesini (yüksek riskli eylem olduğu ve uygulanması durumunda müşterilerinin prosedürel haklarını ihlal edeceği gerekçesiyle) yasaklamak suretiyle, devletin varlığı için zorunlu koşullardan⁴ ilkini (bölgesinde zor kullanma tekeli)⁵ gerçekleştirmiş olur. Nozick adaleti uygulama prosedürleri arasında ahlâken zorunlu bir tercih yapmayı imkânsız kılan subjektivizmi benimsemiği için, gücün yarattığı bu *de facto* durumun ahlâken izin verilir bir durum olduğunu düşünmektedir. Nozick burada bir tür Hobbescu çözüme rıza göstermiştir durumdadır (Uslu 2007:226). Mutlak doğru yoksa, güce sahip olan doğruya karar verir, daha doğrusu güce sahip olanın tercihi fiilen “doğru”ymuş gibi işlem görür. Herkes aynı hakka sahip olduğuna göre hakim koruma şirketinin bu hakkı uygulamasında gayri ahlâkî bir durum söz konusu değildir.

Bazılarına göre bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirme haklarının yasaklanması Nozick’in kendi ahlâkî öncülerine göre bile mümkün değildir (Davidson 1977:344; Young 1986:49). İlk olarak bazı anarko-kapitalistler riskli eylemlerin yasaklanabileceğini reddederler. Doğal haklar geleneğine göre bireyler sadece başka birinin haklarını ihlal ettikleri zaman cezalandırılırlar, yani ahlâkî tek yasak, diğerlerinin haklarını ihlal etmek konusunda yapılabilir (Rothbard 1998:241; Barnett 1977:20). Riskli eylemlerin tazminat karşılığında yasaklanmasına ilişkin akla gelen en önemli ve haklı soru şudur: Riskli eylemleri yasaklamaya hakkımız var mı yok mu? Eğer varsa, hakkımız olan bir şeyi yaptığımız için niye tazminat verelim? Eğer buna hakkımız yoksa, bu yasaklamayı yaparak birinin haklarını ihlal ediyoruz demektir ki, tazminat vermek bu gerçeği değiştirmez ve hak ihlalinin meşru kılmaz. Bu yüzden bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmesini yasaklamak gayri ahlâkîdir ve bu Nozick’in minimal devletini de gayri meşru yapar (Childs 1977:26-29). Nozick de kitabında buna benzer sorular sorar ancak makul bir cevap vermez (Nozick 2000:123).

⁴ Nozick’e göre bir örgütlenmeye devlet sıfatını verebilmek için iki koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir: 1) Örgüt belli bir bölgede zor kullanma veya kimlerin bunları nasıl yapacağını belirleme tekeline sahiptir , 2) Örgüt belli bir bölgedeki herkesin korunmasını/güvenliğini üstlenmiş durumdadır (Nozick 2000: 55-57, 59-60).

⁵ Hakim koruma şirketinin zor kullanma tekelinin istisnası bağımsızların kendi aralarındaki anlaşmazlık durumudur. Bağımsızlardan her ikisi de kendi adalet yöntemlerinden memnun ise hakim koruma şirketinin müdahale etme hakkı yoktur, ayrıca bunun bir mantığı da yoktur. Nozick haklı olarak bu durumun devlet olma şartını ihlal etmediğini belirtir. Çünkü bilindik anlamda bir devlet içinde de anlaşmazlıklarını kendi aralarında ve kendi yöntemleriyle çözen insanlar vardır (Nozick 2000: 154).

Randy Barnett'e göre, Nozick devleti meşrulaştırmak için kullandığı tazminat ilkesi ve prosedürel hakları felsefi olarak temellendirememiştir (Barnett 1977:21). Öncelikli olarak, Nozick hakların kendisi ile onların kullanımındaki prosedürleri birbirine karıştırmaktadır. Doğal haklar, objektif olarak ve ontolojik olarak temellenir. Prosedürlerin güvenilir olup olmaması aktif haklar üzerinde etki yapmaz. Kendini savunma temel bir haktır. Kişi kendisine yapılan bir saldırıyı cezalandırma hakkına sahiptir. Bu hak hiçbir gerekçeyle yasaklanamaz. Eğer birinin haklarını ihlal ettiyseniz, prosedürler güvenli olsun ya da olmasın cezalandırılırsınız ve buna direnme hakkınız yoktur. Eğer masumsanız, prosedürler güvenli bile olsa buna direnme hakkınız vardır. Prosedürlerin güvenilir olup olmaması, sizin veya karşınızdaki kişinin haklarını etkilemez. Hakları ihlal eden şey prosedürler değil, sonuçta alınan karardır. Barnett'e göre, Nozick suçlu olup olmadığının kişi dışında bilinmemesine dayanarak güvenli prosedürleri şart koşturmak suretiyle, hakları ontolojik değil, epistemolojik zeminle açıklayan bir duruma düşmektedir. Kişilerin elbette adil ve güvenilir yöntemlerle yargılanmayı isteme hakları vardır; ancak bu talep sonuçta elde edilecek fayda bağlamında meşrulaştırılır. Bu yüzden prosedürlere ilişkin konular orijinal hakların kendisini ortadan kaldıran veya yasaklamaya izin veren bir gerekçe sunamazlar (Barnett 1977:16-18; Uslu 2007:227). Barnett, Nozick'in tazminat ilkesinde de hatalı bir akıl yürütme yaptığını düşünmektedir. Nozick tüm hak ihlallerini yasaklayıp, hak ihlalleri karşısında tazminat verilmesini tek geçerli tazminat yöntemi olarak kabul etmek yerine, tazminatı hakların ihlal edilebilmesini meşrulaştıran bir enstrümana dönüştürmüştür. Tazminatta belirlenecek bedelin adil olup olmaması, kârlı olup olmaması gibi "beyhude" tartışmalar bir hakkın ihlalini meşrulaştırmak için ahlâki argüman olarak kullanılamazlar. Tazminat bedeli çok yüksek veya gerçekten adil bile olsa, örneğin kişinin özgürlüğünü kısıtlamanın bedeli olamaz veya kişinin özgürlüğü (kişinin rızası dışında) böyle bir mübadelenin konusu yapılamaz (Barnett 1977:19-20; Uslu 2007: 228).

c) Tazminatın Müşterilerden Karşılanması

Buraya kadar olan süreçte Nozick'in minimal devlete giden üç aşamasından ilk ikisi, sırasıyla, belli bir bölgede bir koruma şirketin fiili tekel haline gelmesi ve bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmelerinin yasaklanması gerçekleşmiş durumdadır. Üçüncü aşama bağımsızlara getirilen yasaklamanın tazminat bedelinin, hakim koruma şirketinin müşterilerinden karşılanmasıdır. Nozick üçüncü aşamanın gerekçesi ve argümanlarını ikinci aşamada kullanılan riskli eylemler, tazminat ilkesi ve prosedürel haklar açıklamalarında kurmuş durumdadır. Hakim koruma şirketi bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirmesini, müşterileri adına ve onların prosedürel haklarını ihlal etme riski taşıdığı gerekçesiyle yasaklamıştır. Bu yasaklamayla bağımsızlar müşterilerden kendilerine yönelecek olan hak ihlalleri karşısında müşterileri cezalandırma şansı ve imkânından mahrum

kalacaklar, saldırılar karşısında caydırıcılık güçlerini yitirecekler ve kendilerini koruma imkânlarını kaybedeceklerdir. Bu durum bağımsızların günlük yaşam ve faaliyetlerinde onlara ciddi dezavantajlar getirecektir (Nozick 2000:155). Bu yasaklamanın ahlâken meşru olabilmesi için bağımsızların düştüğü dezavantajın tazmin edilmesi gerekmektedir. Bu tazminat hakim koruma şirketi vasıtasıyla müşterilerden karşılanacaktır.

Hakim koruma şirketinin bu tazminatı ödemesinin en kolay ve ucuz yolu yasaklanan bağımsızlara müşterilerine karşı koruma hizmeti sunmasıdır (Nozick 2000:155). Nozick bağımsızların tazminatı nakit olarak talep edebileceklerine belirtmekle birlikte, tazminatın hesaplanmasındaki güçlükler, verilen nakit tazminatın tek tedarikçi olan hakim koruma şirketi tarafından bağımsızlara koruyucu hizmetlerin satışı ile geri alınacak olması gibi belirsiz ve dağınık birkaç gerekçeyle, tazminatın koruma hizmeti sunarak ödenmek zorunda olduğu sonucuna varır (Nozick 2000:156,157). Tazminat ilkesi gereği bağımsızlara ödenecek tazminat miktarı, onları eskiden oldukları durumdan daha kötü bir duruma düşürmeyecek ve yasakla gelen dezavantajı kaldıracak miktarda olmalıdır. Nozick tazminat miktarını bağımsızların korunmasının maliyeti olarak belirler (Nozick 2000:156). Bağımsızların kendilerini korumalarına izin verilmediğine göre, onların korunma maliyetlerinin karşılanması gerekmektedir. Nozick'e göre bu üçüncü adım, yani müşterilerden maliyeti karşılanarak bağımsızlara koruma hizmeti sunulması ahlâken zorunlu bir adımdır. Zira, bağımsızların kendilerini korumaları yasaklanmış durumdadır. Bu yüzden, ultra-minimal devleti veya hakim koruma şirketini işletenlerin, bunu minimal bir devlete dönüştürmeleri ahlâken zorunludur (Nozick 2000:164). Devlet için gerekli ikinci koşul olan bölgedeki herkese koruma hizmeti sunulması da, tazminat olarak bağımsızlara koruma hizmeti sunulmasıyla gerçekleşmiş olur.

Anarko-kapitalisteler açısından riskli eylemler ve tazminat ilkesine ilişkin argümantasyon tamamen gayri meşru ve geçersizdir (Rothbard 1998:231-253; Barnett 1977; Sanders 1977; Childs 1977). Öyle olmakla birlikte diyelim ki, riskli eylemleri (bağımsızların adaleti özel olarak yerine getirirken kullandığı prosedürler) tazminat karşılığında yasaklamak ahlâkîdir. Öyle bile olsa, bağımsızlara tazminatın miktarı ve ne ile ödeneceği konusunda tercih veya pazarlık hakkı tanımamak meşrulaştırılamaz. Tazminat için Nozick'in tam tazminat dediği ölçü yerine, tazminatın taraflar arasında anlaşmayla (veya sigorta sistemiyle) ve ortaya çıkacak serbest piyasa fiyatıyla belirlenmesi gerekir. Nozick hakim koruma şirketinin tazminatı, bağımsızlara koruma hizmeti sunarak ödeyeceğini kabul eder ve bunu meşru bulur. Oysa bağımsızlar tazminatı para olarak alıp biriktirmeyi ve dezavantajlarını bu şekilde karşılamayı tercih edebilirler. Bağımsızlar tazminatlarını alıp başka bir koruma şirketi işletmek veya onun müşterisi olmak isteyebilirler. Hakim koruma şirketi tarafından bağımsızlara hem tazminatın miktarı hem de ödeme biçimi dayatılmış olmaktadır. Bunu meşrulaştırmak mümkün değildir

(Handfield 2003:202-204, 207; Childs 1977:29-31).

Anarko-kapitalistlere göre bu sistem “hakları ihlal edilen” bağımsızları değil, “hak ihlalcisi” durumunda olan “saldırganı”, hem tazminatın miktarı hem de nasıl ödeneceği konusunda belirleyici duruma getirmektedir. Bağımsızların kaybı veya zararı “tam tazminatın” üzerinde bir miktar olabilir. Nihayetinde özgürlüklerinin önemli bir kısmı kaybetmekte ve kendi amaçlarını gerçekleştirememektedirler. Nozick risk altında olanlarla ilgili tazminat tartışmalarında “koru” gibi subjektif bir unsuru dikkate alırken, bağımsızların durumunda zarar objektif olarak belirlenebilir gibi davranmakta ve tam tazminat adı altında minimal bir zarar hesabı yapmaktadır (Davidson 1977:344-346). Riskli eylemler ve tazminat ilkesi yoluyla, Nozick kendi kurduğu ahlâkî yan sınırlamaların birey etrafında çizdiği özgürlük alanını kolayca saldırılabilir hale getirmekte ve alanda büyük delikler açmaktadır (Davidson 1977:344).

Bağımsızların tazminatını (koruma hizmetlerinin maliyeti) ödemekle yükümlü olanlar hakim koruma şirketinin müşterileridir. Hakim koruma şirketi müşterilerinin haklarına dayanarak ve onlara vekaleten bu yasaklamayı getirmiştir. Müşteriler bağımsızların güvenilir olmayan prosedürlerinin kendilerine yüklediği risklerden kurtularak fayda elde etmişlerdir. Tazminat ilkesi riskli eylemin yasaklanmasından fayda elde edenlerin tazminat ödemesi koşuluyla bu yasağı meşru olarak uygulayabileceklerini belirtir (Nozick 2000:155). Hakim koruma şirketinin müşterilerinin bağımsızlara tazminat ödemesinin pratikteki anlamı bazı insanların başkalarının korunma hizmetinin maliyetlerini karşılamasıdır. Nozick’in başlangıçta koyduğu hak anlayışı ve bu anlayışa bağlı olarak kitabının ikinci kısmında inşa ettiği adalet teorisi, yeniden dağıtımcı her türlü eylemi gayri meşru kabul etmektedir. Nozick sadece minimal bir devleti meşrulaştırabilmek ve daha büyük bir devletin gayri meşru olduğu iddiasını devam ettirebilmek için koruma hizmetlerine ilişkin bu yeniden dağıtımcı görüntüyü izah etmek zorundaydı (Nozick 2000: 58). Nozick’in açıklaması, bazı insanların (hakim koruma şirketinin müşterileri) diğerlerinin (bağımsızlar) güvenlik maliyetlerini karşılamak için fazladan yaptığı ödeme (vergi), devletin insanların mülkiyetlerine (şu yada bu gerekçeyle) zorla el koyabileceğinin kabulünün sonucu değil, sadece müşterilerin yasak getirdikleri kişilere ödemek zorunda oldukları tazminatların ödenmesi gereğinin sonucudur şeklindedir (Nozick 2000:156-157).

Nozick “hiç kimse başkalarının korunmasının maliyetini karşılamak ya da buna katkı da bulunmak zorunda değildir” (Nozick 2000: 57) diyerek, klasik liberal geleneğin devletin meşru fonksiyonu olarak kabul ettiği güvenlik ve adalet hizmetlerinin yeniden dağıtımcı olmayan bir açıklamaya ihtiyaç duyduğunu haklı olarak işaret etmektedir. Klasik liberal teorinin gece bekçisi devleti iç ve dış güvenlik ile adalet hizmetlerini vergi verip vermediğine bakmaksızın tüm üyelerine sunar. Gece bekçisi devlette vergi verenler, hiç vergi vermeyenlerin veya bu

hizmetleri karşılamaya yetecek miktarda vergi vermeyenlerin koruma hizmetlerinin maliyetini üstlenmiş durumdadır. Ancak, Locke'cu liberal gelenek devletin kökenini sosyal sözleşme kuramı ile açıkladığından bu problem görünür halde değildir. Aslında ortaya çıkan sonuç, haklarının daha iyi korunması ve ortak çıkar gerekçesiyle yeniden dağıtımçı bir yöntemin sadece güvenlik hizmetleriyle sınırlı olmak kaydıyla meşru kabul edilmesidir. Doğruyu söylemek gerekirse, neden sadece güvenlik hizmetlerinin tek meşru kamu hizmeti olabildiğinin ve yeniden dağıtımın konusu olabildiğinin ikna edici ve tutarlı bir temeli mevcut değildir. Bu çerçevede aranacak veya gösterilecek gerekçeler büyük ölçüde deontolojik değil faydacı/sonuçsalıcı argümanlara muhtaç durumdadır. Nozick'in çabası liberal/liberteryen sınırlı devlet teorisindeki bu tutarsızlığı gidermeye veya bu noktadaki boşluğu doldurmaya yöneliktir. Nozick, minimal devletin veya liberallerin sınırlı devletin güvenlik hizmetlerini yeniden dağıtımçı bir ilkedan hareketle değil, tazminat ilkesinden hareketle yerine getirdiğini ileri sürerek, devletin meşruiyeti ile ilgili bu gediği kapatmayı denemiştir. Nozick'in açıklaması ikna edici ve tutarlı bulunsun ya da bulunmasın, problemi ortaya koyuşu yerinde ve tutarlıdır.

Buna karşın, Nozick'in koruma şirketleri ve müşteri ilişkileri üzerinden inşa ettiği devlet teorisi, klasik liberal devlet teorisi ve pratiğinde yer alan formülasyon ve yöntemleri açıklayamaz ve meşrulaştıramaz. Nozick'in minimal devleti onu ortaya çıkaran süreç ve öncüller nedeniyle adı devlet olsa da bir özel mülkiyet işletmesidir. Minimal devleti işletenler, örneğin iflas ettikleri veya yeterince kazanmadıkları için bu şirketi/devleti feshedebilirler. Minimal devlet her şeye rağmen bir özel işletme olduğu için, Nozick'in teorisi klasik sınırlı devlet teorisinde geçerli olan oy verme, kuvvetler ayrılığı veya parlamento gibi uygulama ve kavramları açıklamak ve meşrulaştırmakta yetersizdir (Childs 1977:27; Rothbard 1998:251-252). Nozick'in açıklamasına bağlı kalırsak hükümeti bir şirketin yönetim kurulu (şirketin ortakları) olarak mı yoksa profesyonel bir yönetici ekip olarak mı düşüneceğiz? Devletin/koruma şirketinin sahibi veya sahipleri kimler olarak kabul edilecek? Bir şirket olduğuna göre devlet/koruma şirketi kâr odaklı çalışacaktır. Bu durumda kâr kimlere ne şekilde dağıtılacaktır? Bu ve benzeri pek çok sorunun uygun ve tatmin edici bir cevabının olduğunu söylemek mümkün değildir.

Nozick'in bağımsızların koruma hizmetinin bedelini müşterilere ödeten açıklamasının zayıf olan bir başka yönü bedavacılar problemi (free rider) ile benzerlikler taşır. Hakim koruma şirketinin bağımsızlara "bedava" koruma hizmeti sunma politikası karşısında, pek çok müşteri hizmet alım sözleşmesini feshedip bağımsız konumuna geçmeyi tercih edebilir. Bu pozisyon müşteriler için yüksek avantaj sağlar, öyle ki, müşteriler halihazırda zaten adaleti özel olarak yerine getirme haklarını şirkete devretmiş durumdaydılar. Buna karşın bağımsızlarla aynı koruma hizmetini almak için para ödemekte, üstüne bir de bağımsızların

koruma hizmetlerinin maliyetini yüklenmektedirler. Daha önceden gönüllü olarak vazgeçtikleri bir hak karşılığında neden bağımsızlar tazminat olarak bedava koruma hizmeti alırken onlar bu imkândan yoksun kalsınlar. Aslında Nozick bu soruya kısmi bir cevap vermiş olmasına rağmen, cevap yetersizdir. Nozick koruma şirketi sadece bağımsızları (yasaklama karşısında güvenlik hizmetini tazminat olarak verdiği bağımsızları) müşterilerine karşı koruduğu için ve bağımsızların kendi aralarındaki anlaşmazlıklara karışmadığı için, çok sayıda bağımsız olması durumunda şirket tarafından korunan bir müşteri olmanın daha cazip olacağını belirtir (Nozick 2000:158). Bununla birlikte, bağımsızların sayısındaki artışın hangi düzeyde böyle bir eğilim yaratıp yaratmayacağı, müşterilerin hangerinin bunu ne ölçüde dikkate alıp almayacağı belli değildir. Örneğin, belli bir orandaki bağımsız sadece kendi aralarında geçerli olmak üzere ve hakim koruma şirketinden daha ucuza hizmet veren bir koruma şirketi veya birliği de kurabilirler. Diğer taraftan bağımsızların sayısının artması ve dolayısıyla müşterilerinin sayısının azalmasıyla müşterilerin ödemek zorunda olduğu tazminat/ek maliyet sürekli artacağından müşteriler bu şirketi terk ederek yeni piyasaya girecek rakip firmalara yönelebilirler. Böylece de, Childs gibi anarko-kapitalistlerin iddia ettiği gibi minimal devlet onu ortaya çıkaran süreçlerin işletilmesiyle yeniden anarşist doğal düzene dönüşebilir (Childs 1977).

IV. Sonuç

Nozick minimal devletin yukarıda ele alınan süreç ve argümanlarla ortaya çıkışının, anarko-kapitalistlerin devletin meşruiyetine ilişkin itirazlarını cevapladığına inanmaktadır. Nozick başta koyduğu öncüller olan, kimsenin haklarını ihlal etmeden, yani ahlâken meşru süreç ve yollarla uygun olarak ve görünmez el süreciyle (hiç kimse devleti hedeflemeden) minimal devletin nasıl ortaya çıkacağını açıkladığını düşünmektedir (Nozick 2000:160).

“Herhangi birinin hakları ihlal edilmeden tabiat halinden bir devletin nasıl ortaya çıktığını açıklamakla ilgili görevimizi hallettik. Bireyci anarşistin minimal devlete olan ahlaki itirazlarının üstesinden gelindi. Bu durum, bir tekelin adil olmayan bir şekilde empoze edilmesi değildir. Fiili tekel, herhangi birinin hakları ihlal edilmeden ve diğerlerinin sahip olmadığı özel bir hak iddiasında bulunmadan bir görünmez el süreci ve ahlaki olarak bağışlanabilir vasıtalarla gelişir. Ve fiili tekelin müşterilerini kendilerine karşı kendi başlarına yaptırım uygulamalarını yasakladıkları kişilerin korunması için para ödemeye mecbur etmek, ahlaki olmayan bir uygulama değil, tam tersi, Dördüncü Bölüm’de kısmen ifade edilen tazminat ilkesinin ahlakî açıdan şart koştuğu bir uygulamadır” (Nozick 2000:160).

Nozick’in bu keskin ve kendinden emin ifadesine rağmen, daha sonradan görüldü ki, Nozick anarko-kapitalistlerin keskin ve zorlayıcı eleştirilerinden kurtulmayı başaramadı. Belki de Nozick’in stratejik olarak en önemli hatası; devle-

tin gayri meşru olduğunu, özgürlükler için en büyük tehdit olduğunu kabul eden ve devlet karşısında anarşizmin çok daha özgürlükçü ve iyi işleyen bir sistem olduğunu kanıtlamaya dönük olarak tasarlanmış/düşünölmüş mükemmel işleyen bir doğal anarşi düzeninden yola çıkarak, devleti meşrulaştırma işine kalkışmış olmasıdır. Anarşizmi destekleyen, gerektiren veya şart koşan ilkeler, kavramlar ve araçlarla devleti “temize” çıkarmaya çalışmak altından kolay kalkılacak bir girişim değildir. Nozick’in riskli eylemler, prosedürel haklar ve tazminat ilkesi açıklaması nedeniyle minimal devletin hakları ihlal etmeden ortaya çıkışını ve fiili tekel dışındaki alternatifleri dışarıda bırakan senaryoları nedeniyle görünmez el süreciyle devletin ortaya çıkışını yeterince açık, tutarlı ve itiraz edilmesi güç argümanlarla temellendirdiğini söylemek mümkün değildir.

Biraz karikatürize etme riskini göze alarak şu değerlendirmeyi yapabiliriz sanırım: Minimal devletin meşruiyeti konusunda Nozick haksız ise (yani yasaklama ve tazminat ile bireylerin hakları ihlal edilmiş ise) ultra-minimal, minimal veya daha kapsamlı olsun her türlü devlet gayri meşrudur. Bu yüzden kitabının ilk kısmıyla ilgili olarak yanılrsa da, kitabının ikinci kısımda daha kapsamlı bir devletin gayri meşru olduğuna ilişkin temel argümanları yerindedir. Eğer Nozick haklı ise (yani bu yasaklama ve yeniden dağıtım/tazminat bireylerin haklarını ihlal etmiyorsa) minimal devleti meşru kılan süreçlerin Nozick’in *Anarşi, Devlet ve Ütopya* kitabının ikinci kısmında tartıştığı daha kapsamlı bir devleti de meşrulaştırmasının önünde ciddi bir teorik ve felsefî engel yoktur. Özellikle Nozick’in adalet/mülkiyet teorisinde benimsediğı “düzeltim ilkesinin”⁶ de devreye girmesiyle, minimal devletten daha kapsamlı bir devlet de meşrulaştırılabilir görünmektedir. Öyle ki, kitabının ilk kısmında ki başarısı, ikinci kısımdaki başarısızlığının sebebi olacaktır.

Hiç şüphe yok ki, Nozick’in teorisi Yirminci Yüzyılın en önemli entellektüel yapıtlarından biridir. Teorisindeki bütün bu felsefî tutarsızlık ve boşluklarına rağmen, Nozick liberal sınırlı devletin (pek tabii ki doğal hakların) en büyük ve parlak çağdaş teorisyenidir. İnsanların doğal hakları bulunduğu, bu hakların her türlü meşruiyet için temel kriter olması gerektiğı ve devletin kendi varlığının ve hertürlü eyleminin meşruiyetinin kanıtlanmaya muhtaç olduğu fikrini, geniş bir akademik ve entellektüel çevreye duyurmak ve dikkatleri yeniden bu konular

⁶ Nozick’in yetkilenme teorisi (entitlement) adını verdiği mülkiyet/adalet teorisi üç ilkedden oluşur. Hiç kimse 1. ve 2. ilkedeki koşulları yerine getirmeden bir mülk üzerinde yetki sahibi olamaz, yani, o mülk/mal üzerinde meşru bir hakkı yoktur. Birinci ilke, ilk edinim ilkesidir (acquisition): “Bir mülkü, elde etme ile ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi, o mülk üzerinde yetki sahibidir”. İkinci ilke transfer ilkesidir: “Bir mülkü o mülk üzerinde yetki sahibi olan başka birinden, transferle ilgili adalet ilkesine uygun olarak elde eden bir kişi o mülk üzerinde yetki sahibidir”. Adaletin üçüncü ilkesi düzeltim ilkesidir (rectification). Düzeltim ilkesi ilk iki ilkeye aykırı olarak edinilen haksız mülkiyetin giderilmesini ve hakka uygun olarak düzeltilmesini içerir (Nozick 2000: 204-207).

üzerine toplamakta Nozick'in gösterdiği inanılmaz performans başlı başına özgürlük fikrine yapılmış paha biçilmez bir katkıdır. Liberal/liberteryen fikriyat açısından bakıldığında ise en büyük katkısı, klasik veya bilindik sınırlı devlet teorilerindeki kusur ve eksikliklerin gözler önüne serilerek, doğal haklar öncülü ile tutarlı olan bir devlet teorisi üzerinde daha fazla çalışılması gereğini çarpıcı bir biçimde ortaya koymuş olmasıdır. Nozick insanların doğal haklara sahip olduğuna ve özgür bir toplum içinde yaşamaları gereğine duyduğu güçlü inancı koruyarak, kestirme yollara sapmadan, kaba ve genellemeci yöntem ve kavramlara başvurmadan sınırlı devletin meşrulaştırılması konusunda göz alıcı dehasını kullanarak titiz bir entelektüel ve felsefî gayret sergilemiştir.

Referanslar

Randy E., Barnett, "Whither Anarchy? Has Robert Nozick Justified The State?", *Journal of Libertarian Studies*, V. 1, N1, ss.15-21, 1997.

Bruce L. Benson, *The Enterprise of Law*, San Francisco, California: Pacific Research Institute, 1990.

Roy A. Childs, "The Invisible Hand Strikes Back", *Journal of Libertarian Studies*, V.1, N. 1, ss.23-33, 1977.

G. A. Cohen, *Self-Ownership, Freedom, and Equality*, Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

James Dale Davidson, "Note on Anarchy, State, and Utopia", *Journal of Libertarian Studies*, V.1, N.4, ss. 341-348, 1977.

Richard Epstein, "Özgürlüğe Adanmış Bir Ömür: Robert Nozick", *Liberal Düşünce*, C. 7, S. 27, ss. 105-107, 2000.

John Locke, *Hükümet Üzerine İkinci İnceleme*, çev. Fahri Bakırcı, Ankara: Babil, 2004.

Toby Handfield, "Nozick, Prohibition, and No-Fault Motor Insurance", *Journal of Applied Philosophy*, V. 20, N. 2, ss. 201-208, 2003.

John Hasnas, "Toward a Theory of Empirical Natural Rights", *Social Philosophy & Policy*, V. 22, N.1, ss.111-147, 2005.

Will Kymlicka, *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.

Christopher W. Morris, "Natural Rights and Political Legitimacy", *Social Philosophy and Policy*, V.22, N.1, ss. 314-329, 2005.

Thomas Nagel, "Libertarianism without Foundations", *Reading Nozick: Essays on Anarchy, State & Utopia*, ed. Jeffrey Paul, Totowa, NJ: Rowman&Littlefield, ss. 191-205, 1981.

Jan Narveson, (2003) "Minarchism", *Etica & Politica / Ethics & Politics*, 2, ss.1-14. İnternet Erişimi: http://www.units.it/etica/2003_2/NARVESON.htm veya <http://www.arts.uwaterloo.ca/~jnarveso/articles/Minarchism.pdf>

Robert Nozick, *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (ilk basım 1974), çev. Alişan Oktay, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000.

Murray N. Rothbard, *The Ethics of Liberty*, (ilk basım 1982), New York&London: New York University Press, 1998.

John T. Sanders, "The Free Market Model Versus Government: A Reply to Nozick", *Journal of Libertarian Studies*, V.1, N.1, ss. 35-44, 1977.

Cennet Uslu, *İnsan Haklarının Felsefî Temelleri: Doğal Hukuk ve Doğal Haklar*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayınlanmamış doktora tezi, ss. 209-241, 2007.